

УДК 681.3

Роман Рогатинський, д.т.н., проф., Олена Рогатинська, к.т.н., доц., Юрій Заставний

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

МОДЕЛЬ КОВШОВОГО ЕЛЕВАТОРА

Roman Rogatynskyi, Dr., Prof., Olena Rogatynska, Ph.D., Assoc. Prof., Yuriy Zastavnyi
MODEL OF THE BUCKET ELEVATOR

Ковшовий елеватор (норія) призначений для безперервного переміщення сипких вантажів у вертикальній або крутопохилій (понад 60°) до горизонту площині у ковшах, що закріплені з певним кроком на закріпчених ланцюгах або стрічці і відноситься до транспорту з неперервним тяговим робочим органом.

Оскільки стрічка рухається по замкнутій траєкторії, то в першому наближенні приймаємо, що кожна точка полотна, має однакову лінійну швидкість $v = R_0 \omega_0$, де R_0 та ω_0 радіус та кутова швидкість привідного барабана, а довільна точка робочого ковша рухається по траєкторії, що описує еквідистанту до траєкторії руху полотна. Відповідно, при транспортуванні вантажу, всі процеси доцільно розглядати у взаємопов'язаних системах координат, для чого зручно використовувати матричні перетворення однорідних систем. Для цього базову нерухому систему координат $Oxyz$ доцільно представити однорідною системою з чотирма координатами, $Oxyz1$. Тоді довільна точка $A_i(x_{iA}, y_{iA}, z_{iA}, 1)$ в системі рухомих однорідних координат $O_i x_i y_i z_i 1$ i -го рухомого елемента (стрічки, барабану, ковша) в базовій системі матиме координати $A_0(x_{0iA}, y_{0iA}, z_{0iA}, 1)$. Їх зв'язок записується в матричному вигляді $P = PM_{Li} M_{\Omega_i}; P_i$, де $P = (x, y, z, 1)$ - матриця координат системи координат $Oxyz1$; $P_i = (x_i, y_i, z_i, 1)$ - матриця координат системи координат $O_i x_i y_i z_i 1$; M_{Li} та M_{Ω_i} - відповідно матриці лінійних та оберткових переміщень. Для барабанів елеватора в розгорнутому вигляді система має вигляд

$$(x_{0iA}, y_{0iA}, z_{0iA}, 1) = \begin{pmatrix} \cos(\omega_i t + \Delta\varphi_i) & \sin(\omega_i t + \Delta\varphi_i) & 0 & 0 \\ -\sin(\omega_i t + \Delta\varphi_i) & \cos(\omega_i t + \Delta\varphi_i) & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ \Delta x_i & \Delta y_i & \Delta z_i & 1 \end{pmatrix} \cdot (x_{iA}, y_{iA}, z_{iA}, 1) \quad (1)$$

де ω_i - кутова швидкість i -го барабана (зірочки); $\Delta\varphi_i$ - кутове початкове зміщення i -го барабана; x_{iA}, y_{iA}, z_{iA} та $x_{0iA}, y_{0iA}, z_{0iA}$ - відповідно, координати точки в рухомій та базовій системах координат; $\Delta x_i, \Delta y_i$ та Δz_i - лінійні переміщення.

Для стрічки та ковшів, використовується та ж залежність, де лінійні переміщення визначаються як функції часу $\vec{l} = \vec{v} \cdot t$.

В загальному випадку трасу транспортування можна описати у параметричному вигляді через незалежний параметр τ : $x = x_i(\tau)$; $y = y_i(\tau)$; $z = z_i(\tau)$ [1]. Для ковшових елеваторів координата z є постійною $z = u$ для всієї траси завантаження. Відповідно параметр розміщення точки (наприклад точки позиціонування ковша, на ділянці траси пов'язаний із параметром τ залежністю:

$$s = \int_0^{\tau_s} \sqrt{\dot{x}^2(\tau) + \dot{y}^2(\tau)} \cdot d\tau \quad (2)$$

Якщо довільній i -та точці елеватора в момент часу $t = 0$ відповідав параметр $s = s(\tau)$, то біжучий параметр розміщення по трасі буде $l(\tau, t) = s(\tau) + vt$, де v - лінійна швидкість стрічки елеватора.

Для випадку, коли осі Oz базової і рухомої систем координат розмістити співвісно осі приводного барабана (паралельно земній поверхні), то траєкторію траси доцільно розбити на ділянки, на яких реалізується перехід від системи координат ковша $X_{ck} O_{ck} Y_{ck}$, в якому знаходиться вантаж до базової системи координат. Переміщення точки вздовж ділянки S_i приймаємо за l величину шляху від початкової точки конвеєра до даної точки:

$$l(\tau, t) = (n - 1)T + s_i(\tau) + vt,$$

де n – кількість ковшів до точки на конвеєрі від точки початку руху ковшів (наприклад, зони початку завантаження). T - крок розміщення ковшів. $s_i(\tau)$ - параметр розміщення точки на ділянці i .

Координати точки позиціонування ковша на коловій ділянці будуть

$$x_i(\tau) = -R_i \cos[s_i(\tau) / R_i]; \quad y_i(\tau) = -R_i \sin[s_i(\tau) / R_i]; \quad z_i(\tau) = u_i, \quad (3)$$

Для прямої ділянки $R_i \rightarrow \infty$ і залежності (2) приймуть вигляд $x_i(t) = s_i(t)$, $y_i(t) = 0$.

Ківш під час транспортування відхиляється від свого положення під дією постійного навантаження на кут γ_k і коливних сил, спричинених динамічним навантаженням, на кут $\Delta\gamma_k$. Коливання стрічки (ланцюга) обумовлюється конструкційними та технічними особливостями конвеєра і характеру його експлуатації.

Колівні рухи ковша залежать від конструкційних параметрів, а також від характеру дій зовнішніх зусиль:

$$\Delta\gamma_k(M, \tau) = \gamma(M) \sin(\omega_{ck}\tau + \varphi_{ck}), \quad (4)$$

де $\gamma(M)$ - амплітуда змінної частини кута повороту скребка; M - матриця параметрів амплітуди $\gamma(M)$; ω_{ck} - циклічна частота кутових коливань скребка; φ_{ck} - кут зміщення коливань скребка.

Матриця зміни розташування частинки вантажу під дією вантажу в системі плоского полотна елеватора має вигляд $P_k = (x_k, y_k, 1)$, скребка $P_{ck} = (x_{ck}, y_{ck}, 1)$, де

$$P_k = P_{ck} M_{\gamma_k} M_{\Delta\gamma_k} M_{\Delta t} = P_{ck} M_{\gamma_k + \Delta\gamma_k} M_{\Delta t}, \quad (5)$$

$$\text{Тут } M_{\gamma_k + \Delta\gamma_k} = M_{\gamma_k} M_{\Delta\gamma_k} = \begin{pmatrix} \cos(\gamma_k + \Delta\gamma_k) & \sin(\gamma_k + \Delta\gamma_k) & 0 \\ -\sin(\gamma_k + \Delta\gamma_k) & \cos(\gamma_k + \Delta\gamma_k) & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad M_{\Delta t} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ \Delta x_k & \Delta y_k & 1 \end{pmatrix}.$$

Ці залежності дають можливість побудувати ефективну комп'ютерну модель процесу, отримати координати тіла вантажу в будь-який момент часу в базовій та рухомих (ковша, стрічки) системах координат. Швидкості і прискорення складових елеватора та вантажу визначаються диференціюванням їх переміщень у часі.

Перелік посилань

1. Рогатинський Р. М. Формування потоків сипкого вантажу в машинах неперервного транспорту / Роман Рогатинський, Лілія Рогатинська // Збірник праць. Т.7: Праці Інженерно-технічної комісії / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / відп. ред.: М. Андрейчин, ред. тому: П. Ясній. — Тернопіль : Джура, 2012. — Том 7. — С. 88-97. — (машинобудування, механіка, матеріалознавство).